

Oponentův posudek bakalářské práce

Petr Vilém KOLUCH, *Dr. Josef Redlich. Repräsentant moravských Němců*, Praha 2016, 158 s.

Bakalářská práce P. V. Kolucha je pozoruhodnou v několika ohledech: 1) rozsahu, který bývá u bakalářských prací zpravidla výrazně menší, 2) volbou tématu, kdy čeští, resp. moravští Němci stojí zcela mimo zájem studentů, 3) vysokou úroveň jazyka a stylistiky, 4) schopností zaujmout jasná, byť vyhraněná stanoviska a hodnocení, 5) bohužel ale také několika výraznými deficity v oblasti heuristiky, které celkovou úroveň bakalářské práce snižují.

Volba tématu souvisí s krajem autorova původu (Hodonínsko), s jeho zájmem o místní a regionální dějiny, ale do určité míry i s dostupností výjimečného pramene v podobě 2. rozšířeného vydání deníků Josefa Redlicha, příslušníka bohaté průmyslnické rodiny, prof. právnické fakulty vídeňské univerzity, zemského a říšského politika Německé pokrokové strany, posléze ministra předlitavské Lammaschovy vlády, znalce anglosaské kultury a poměrů atd. Volba podobného tématu vyžaduje pochopitelně i jazykovou a paleografickou kompetenci, které autor svým zpracováním bezpochyby dostatečně prokázal, a současně ochotu a odhodlání podniknout odpovídající výzkum v zahraničních knihovnách a archivech.

P. V. Koluch svoji práci koncipoval jako dílčí životopis J. Redlicha, dílčí jak časově (do roku 1914), tak tématicky (koncentrace na rodinnou historii a politické aktivity). Výsledkem je tak velmi slušný příspěvek k Redlichově politické biografii, který v českém prostředí představuje ojedinělý domácí zdroj informací k této pozoruhodné politické postavě pozdního císařství, již charakterizuje nejen elitářský původ a mimořádné politické konexe (zejm. ve vztahu k Lexovi z Aehrenthalu), ale též určitá posedlost vlastní osobou, jež se zračí zejm. v grafomanských sklonech vložených do deníku vedeném s pedantskou přesností a pečlivostí. Ačkoliv struktura obsahu je koncipována mírně jinak, Koluchův výklad v podstatě odráží tři témata. Prvním jsou dějiny města Hodonína a jeho židovské komunity, z níž Redlichové pocházeli, od poloviny 18. století do konce I. světové války; druhým mládí a zrání bratří Josefa a Fritze Redlichových (cesty za vzděláním, podnikatelské a komunální aktivity Fritze Redlicha, kulturní prostředí industrializovaného Hodonína apod.); třetím politická kariéra a politické názory Josefa Redlicha zhruba z let 1907 až 1914.

P. V. Koluchovi se velmi dobře podařilo zachytit osudy hodonínské židovské komunity, zejména pak její vzestup v souvislosti s liberalizací politiky a ekonomiky našeho mocnářství v období po roce 1848. Z pozice oponenta bych si ovšem dovolil zpochybnit dvě autorovy teze. První je o Hodoníně jako významném industriálním centru jižní Moravy. Vznik místního průmyslu, provázený

ztrojnásobením počtu obyvatel (ze 3 na 10 tisíc), je sice pozoruhodný, ale ještě zdaleka nečiní z Hodonína významné industriální centrum. Podobný soud je totiž vždy výsledkem srovnání, a Hodonín je zde např. s Brnem, později Zlínem aj. nesrovnatelný. Přes veškeré průmyslové podnikání ve městě i početní vzestup dělnictva si podle mého názoru Hodonín do roku 1918 (a i potom) udržel výrazný agrární, resp. max. agrárně-průmyslový charakter. Rozhodně pak nesouhlasím s tvrzením, že v Hodoníně „dominovalo vídeňské městské kulturní klima“ (s. 39) nebo že dokonce došlo k „přenesení vídeňského životního stylu do provinciálního Hodonína“ (s. 57). Srovnávat „kulturní klima“ více jak dvoumilionové metropole říše s desetitisícovým Hodonínem je mimo všechny kategorie, a nic na tom nemění ani fakt, že zde Redlichovy občas navštěvoval G. Mahler či H. v. Hofmannstahl. Privátní kulturní orientaci jedné rodiny nelze automaticky přenášet na její kulturně zaostalé okolí. Jen na okraj připojím, že synagogy se zpravidla „nesvěťí“ (s. 25).

Při analýze vědecké a politické činnosti J. Redlicha se P. V. Koluch zaměřil na jeho kariérní vzestup (ovšem bez hlubší analýzy jeho vlastního odborného díla), na kontakty s anglosaským světem a zejména pak na jeho názory a kroky v souvislosti s anexční krizí 1908-1909 atd. Na druhou stranu citelně postrádám např. Redlichovy názory na zavedení všeobecného a rovného volebního práva, a stejně tak na otázku česko-německého vyrovnání. Na přístupu P. V. Kolucha je sympatické, že se předmět svého výzkumu pokusil zasadit do širokého kontextu vnitro- i zahraničněpolitického vývoje habsburské monarchie. Výsledek však kazí množství faktografických nedostatků a zavádějících interpretací, pro jejichž úplné vyjmenování v tomto posudku není prostor. Uniká mi např. nějaký hlubší vojensko-politický „strategický“ význam koupě hodonínského panství v roce 1762 Habsburky (s. 16). Rozhodně nesouhlasím s tvrzeními, že Taaffeho a Badeniho volební reformy jsou příčinou vzniku, resp. rozmachu masových politických stran (s. 28); nebo že zapříčinily „vzestup nacionalistů na obou stranách“ (s. 57). Jistě rozvoj těchto stran, resp. nacionalismů posílily, ale jeho příčinou nebyly, jde spíše o efekt spojených nádob. Rovněž bych židy v habsburské monarchii neoznačil za jediné, kteří se „plně ztotožnili“ (s. 29) s nadnárodním ideálem rakouského státu: co dynastie, šlechta, důstojnický sbor, církevní hierarchie? Stejně jako masy prostého obyvatelstva, kterým byl nacionalismus cizí i kolem roku 1900 a před národními lojalitami preferovali nadále tradiční lojalitu k dynastii? A co židé, kteří odmítli nadnárodní ideál monarchie (od Herzla a Pernerstorffera až třeba po Stránského)? Rovněž nelze „německé nacionály“ (např. Deutsche Volkspartei či Fortschrittspartei) identifikovat se Schönerevými všenečci (ti spíše byli šovinisté, ale „němečtí nacionalisté“ byli na rozdíl od všenečců loajální k Rakousku) (s. 49). Rovněž protestuji proti názoru, že by váha habsburské monarchie na poli mezinárodní politiky byla „na úrovni Švédska, Dánska či Belgie“ (s. 51). Rakousko-německé spojenectví z roku 1879 pak nebylo motivováno jen ohledem na ruského nepřítele (s. 51), ale bylo především zcela přirozeným spojenectvím, protože po roce 1866 se již nikdy

nemohla opakovat „válka Němců s Němci“, to by monarchii okamžitě zlikvidovalo, a to že to např. česká politika nechápala, svědčí především o její omezenosti.

Nesouhlasím s názorem, že zřízení české univerzity na Moravě blokovalo ministerstvo vyučování (s. 60) – byl opakovaně připravován zákon o jejím zřízení, ale blokátorem byli primárně moravští Němci, nikoliv státní správa! Zaráží mne rovněž paušální tvrzení, že Fritz Redlich na podporu německého školství a různé kulturní a dobročinné akce v Hodoníně „vydával milionové částky“ (s. 64) – miliony korun byly zřejmě i mimo možnosti úspěšného podnikatele... Ale mohu se mýlit, nicméně autor neuvádí konkrétní sumy. 29. října 1918 do Hodonína jistě nedorazilo „pět prvních článků československé ústavy“ (s. 72), její „prozatímní“ podoba totiž vznikla až v polovině listopadu 1918. O plánech německé „Mitteleuropy“ se zpravidla hovoří až od Světové války, nikoliv v 70. a 80. letech 19. století (s. 91); nejsem přesvědčen o správnosti tvrzení, že alpští (němečtí) klerikálové podporovali uherský separatismus a „namísto reálné unie se přikláněli k vytvoření pouhé personální“ (s. 91). Stejně je nepravdivé tvrzení, že si císař za ministry zahraničí „povětšinou“ vybíral „cizince, převážně Němce z Říše či příslušníky uherského státu“. Cizinec ve vedení ministerstva zahraničí byl, myslím, jen jeden (Beust) a ten nebyl z Říše, nýbrž ze Saska... Maďary pak nelze považovat za cizince na postu společného ministerstva, navíc někteří z nich – např. Kálnoky z moravských Letovic – žili a vlastnili statky v Předlitavsku. Srbské království bylo vyhlášeno v roce 1882, nikoliv 1878 (to bylo samostatné knížectví) (s. 92). Zmatečně působí názory o „nadsnárodním patriotismu“ vídeňských liberálů, kteří měli být současně zastánci „německého rázu“ Předlitavska a jako stoupenci „imperiální politiky“ mocnářství odmítali připoutání Bosny a Hercegoviny... (s. 97).

Jako výrazný tematický deficit chápu autorovu rezignaci na podrobnější sledování komunální politiky v Hodoníně, zejména nezájem o volební agitace a boje o ovládnutí jednotlivých volebních sborů v národnostně smíšeném městě. Právě na volebním chování se dá totiž velmi dobře ilustrovat rozvržení a proměny sil v obecní politice na přelomu 19. a 20. století a zamezí se tak nic neříkajícím frázím typu, že „čeští vlastenci... se ... snažili omezit vliv německého vedení města pořádáním vlasteneckých manifestací“ (s. 57). Úplně mimo realitu je pro období Redlichovy éry názor, „v případě Moravy nemůže být řeč o národním vlasteneckém programu, neboť s českým, lépe řečeno pražským, neměla situace na Moravě mnoho společného“ (s. 59). M. Řepa, na kterého P. V. Koluch odkazuje, na citovaném místě hovoří o 70. a 80. letech, kdy tomu tak mohlo zčásti být, ale nikoliv již na počátku 20. století. Navíc „vlastenecké programy“ jsou vždy dílem elit a jsou určeny širším společenským elitám, nikoliv širokým vrstvám obyvatelstva, které měl Řepa na mysli. Autor by měl vzít v potaz, že moravští poslanci-Češi, kteří se také podílejí na formulování a naplňování národního programu, jsou od roku 1879 členy jednotného České klubu, resp. později mladočeského atd. A naprosto loajálně bojují za „pražskou“ politiku (např. jazykové požadavky), tak jako Češi z království bojují za

prosazení např. české univerzity na Moravě! P. V. Koluch by zde měl vzít v úvahu spíše rozdílnost sídelních struktur jednotlivých zemských národů, která byla v Čechách zásadně odlišná od Moravy a právě tato odlišnost je primárně důvodem jinakosti moravských národně-politických poměrů a přístupů.

Nelze mi zmínit se ještě o jedné, spíše úsměvné stránce Koluchova textu. P. V. Koluch se na mnoha místech staví na pozice „starorakouského vlastence“, stoupence tradičních hodnot, habsburského supranacionalismu, dynastické loajality atd. Nic proti tomu, to je jistě legitimní právo každého autora, na někoho může působit i sympaticky atd. Nicméně nemělo by se tak dít přespříliš, tj. na úkor vědecké objektivity a střizlivosti, a to zejména v kvalifikační odborné práci. Rok 1918 jistě můžeme nahlížet jako „přerušeni tradičních vazeb“ v regionu, možná i jako příčinu „sociální devastace“ a hosp. úpadku (s. 13), ale nelze zapomínat, že to byl také přirozený důsledek dlouholeté nemohoucnosti dosažení vnitřní stability říše, důsledek válečné katastrofy, za níž odpovědnost plně padala na bedra vídeňské establishmentu včetně „staříckého dobrotivého“ mocnáře. A rok 1918 byl také splněním tužeb většinového českého obyvatelstva (i moravského), byl projevem pokroku (i když můžeme „pokrokem“ opovrhovat), a byl krokem k prosazení národní a v neposlední řadě při všech nedokonalostech též větší sociální spravedlnosti a rovnoprávnosti. Tvzení, že „vytvoření Československa ... nepřineslo regionu z dlouhodobé perspektivy zdaleka nic pozitivního“ (s. 80), je vědecky i společensky neudržitelné. Kvalifikovaný historik by se měl oprostít od podobného zaujetí – sine ira et studio – a rozhodně by se měl zdržet „dobojuvání“ starých bojů.

Termíny typu „masarykovští historikové“ (s. 78) považují za zavádějící a vůči TGM nekorektní. Rovněž pochybuji, že československá „vládní garnitura“ nějak cíleně a urputně „usilovala o odstranění posledního rakousko-uherského starosti z historické paměti města“, to hraničí z démonizací Fritze Redlicha (s. 13). To že je dnes Hodonín „městem duchů“ bez hosp. a kult. významu (s. 14, 29) není výlučně dílem zniku ČSR, ale obecným jevem moderní doby, která má bezpočtu paralel v pohraničí i ve vnitrozemí. Závěr práce bych pak zcela přepracoval, neboť jeho podoba ve výčtu všech (Maďaři, liberálové, „dravé buržoasní vrstvy“, cizácký kapitalismus), kdo mohou za zkázu lidstva, rozuměj habsburské monarchie a tápajících lidových vrstev, je odborně neudržitelný a vlastně se i vymyká vlastnímu tématu práce.

Největší výhrady však mám k heuristice. První se týká nejvíce užívaného zdroje, a tj. Redlichových deníků. Autor nikde nereflektuje fakt, že poprvé – ve zkrácené verzi – vyšly již v 50. letech. V odborné práci by podobný pramen – stejně jako základní literatura – měl být nějak zhodnocen, což se nestalo. Za povážlivou pak chápu absenci pro politický vývoj Moravy zcela zásadních prací J. Malíře. V práci není uvedena ani jediná!!! Ignorováním tak důležitých autorů postrádá historiografie smyslu. Stejně mi citelně chybí práce M. Markela (např. o jihomoravských

Němcích 1848-1919), Fasorova famózní práce o brněnské komunální správě (zde by se P. V. Koluchovi možná propojili Redlichové se Schoellery), základní práce o menšinové školské problematice na Moravě od T. Zahry (ale také od T. Kyogoku). Stejně tak o „moravském paktu“ vyšla řada monografií a článků. Píši-li o Lesevereinu, měl bych pracovat s Braunederovou monografií o tomto klíčovém spolku; pro analýzu Redlichovy spolupráce s Die Zeit je důležité reflektovat práce L. Kostrbové/Merhautové (dva! svazky od Die Zeit) a M. Csákyho a K. Ifkovitse (vydavatelé Bahrových deníků a korespondence). Pro dějiny židů na Moravě 19. století znát alespoň něco od M. Frankla, M. L. Millera, R. Kestenberg-Gladstein... Pro zahraniční politiku monarchie by bylo dobré vzdát se absolutní závislosti jen na pracích A. Skřivana.

Přes uvedené četné výhrady považuji práci P. V. Kolucha za velmi dobrou, nesporně nadprůměrnou. Za práci, která si vytkla nelehký úkol a vysoké cíle, a je tak v kontrastu s většinou bakalářských prací. Vysoce oceňuji současně její čtivost, gramatickou správnost a stylistickou vyspělost. Byla bezpochyby psána se zapálením pro věc a věřím, že autor bude v tématu dále pokračovat.

Práci navrhuji klasifikovat velmi dobře.

15. června 2016

Dr. Luboš Velek